

Zachowek

Materiał informacyjny

Zachowek, często mylnie określany „zachówkiem”, jest sposobem na ochronę najbliższej rodziny zmarłego. W bardzo poważny sposób ogranicza on swobodę rozporządzania majątkiem poprzez testament. W praktyce jest to więc roszczenie o zapłatę określonej sumy pieniężnej na rzecz osoby najbliższej, np. pominiętej w testamencie. Pominięcie w testamencie nie oznacza więc całkowitego wydziedziczenia, ale tylko dla określonych osób.

❖ Osoby uprawnione

Uprawnionymi do żądania zachowku od spadkobierców są tylko i wyłącznie: **ZSTĘPNI (dzieci, wnuki), MAŁŻONEK i RODZICE**.

Warunkiem do zachowku są dwie sytuacje: pierwsza, w której osoby te zostały pominięte w testamencie spadkodawcy, a dziedziczyłyby na mocy ustawy. Druga, gdy uprawniony do zachowku już dziedziczy, ale jego udział spadkowy został pomniejszony - np. przez dokonanie przez spadkodawcę za życia darowizn.

Należy podkreślić, że rodzice zmarłego nabywają roszczenie do zachowku tylko w sytuacji, gdy zmarły nie posiadał dzieci lub wnuków. Nie nabywa więc tego uprawnienia np. rodzeństwo zmarłego. Jeśli jedno z dzieci nie dożyło otwarcia spadku, uprawnienie do zachowku przechodzi na jego dzieci, a więc wnuki zmarłego. Gdy zmarły nie miał dzieci, małżonka, rodziców lub któreś z nich było wyłączone od zachowku, roszczenie nie przysługuje nikomu.

Przykłady:

1. Piotr w testamencie przekazał swoje mieszkanie siostrze, a jego żona i córka zostały pominięte. Żona i córka mogą zwrócić się do siostry spadkodawcy o zapłatę zachowku.
2. Piotr w testamencie przekazał majątek jedynej córce. Pominął więc żonę, która będzie uprawniona do zachowku – od córki.
3. Piotr przekazał córce darowizną mieszkanie przed śmiercią. Po jego śmierci żona i córka otrzymały udziały w wysokości $\frac{1}{2}$ po 10.000,00 zł każda. Do wartości spadku została doliczona wartość mieszkania, dlatego żona ma uprawnienie do zachowku.

❖ Kiedy można żądać i od kogo?

Roszczenie o zachówek powstaje z chwilą otwarcia spadku (śmierci spadkodawcy) w przypadku dziedziczenia ustawowego oraz z chwilą ogłoszenia testamentu. Termin, przez jaki można domagać się zapłaty wynosi 5 lat. Należy podkreślić, że przed 23 października 2011 r. termin ten wynosił 3 lata. Ustawodawca przyjął, że jeśli przedawnienie roszczenia nastąpiłoby w tym dniu lub późniejszym, to przedawnienie przedłuża się do 5 lat.

Roszczenie kieruje się głównie przeciwko spadkobiercom, jeśli nie można od nich uzyskać udziału, kieruje się do beneficjentów zapisów windykacyjnych, a następnie od obdarowanych za życia spadkodawcy. Zależy to od indywidualnej sytuacji. Gdy spadkobiercy mimo wezwania do zapłaty nie chcą wypłacić zachowku, sprawę należy skierować do sądu.

❖ Jak ustalić wysokość zachowku?

Co do zasady – po ustaleniu, kto byłby powołany do dziedziczenia, należy pomnożyć udział spadkowy przez ułamek, który przysługuje w postaci zachowku. Wysokość zachowku dla osób dorosłych, zdolnych do pracy wynosi $\frac{1}{2}$ udziału, natomiast dla osób małoletnich, trwale niezdolnych do pracy $\frac{2}{3}$ udziału. Dla przykładu żona, która dziedziczyłaby z dzieckiem, ale została pominięta, otrzymałaby $\frac{1}{2}$ spadku. Tym samym po przemnożeniu otrzymamy zachówek w wysokości $\frac{1}{4}$ spadku.

❖ Darowizny doliczane do wartości spadku

Czysta wartość spadku to różnica między stanem czynnym (np. wartość nieruchomości) a stanem biernym (np. wysokość długów). Do wartości spadku należy doliczyć zapisy windykacyjne oraz darowizny dokonane na rzecz osób z kręgu spadkobierców (niezależnie od daty dokonania), darowizny na rzecz innych osób (jeśli miały miejsce maksymalnie do 10 lat przed śmiercią spadkodawcy). Masa spadkowa stanowi więc nie tylko to, co realnie pozostawił zmarły w chwili śmierci. Nie wlicza się jednak: (1) drobnych darowizn zwyczajowo przyjętych, np. prezentów ślubnych, (2) dla zachowku małżonka – darowizny dokonane przed ślubem, (3) dla zachowku dziecka – darowizny dokonane przed urodzeniem się dzieci zmarłego.

Nie jest więc brane pod uwagę odpłatne przekazanie majątku np. zawarcie umowy dożywocia, która przenosi własność nieruchomości na osobę, która zobowiązuje się utrzymywać domowników – byłych właścicieli. Należy również zauważyć, że jest to umowa często mylona z darowizną nieruchomości z jednoczesnym ustanowieniem służebności dla wcześniejszego właściciela – takie przekazanie jest doliczane do wartości spadku i brane pod uwagę przy wyliczaniu zachowku.

❖ Kiedy zachówek nie przysługuje

Należy wyróżnić trzy główne sytuacje, gdy zachówek nie przysługuje:

1. Umowa o rzeczenie się spadku

Kodeks cywilny przewiduje możliwość zawarcia umowy między spadkodawcą a przyszłym spadkobiercą. Jest to jedyny wyjątek dotyczący umów związanych z masą spadkową. Umowę należy zawrzeć u notariusza. Sposób ten wymaga oczywiście zgodnej woli z obu stron.

UWAGA! Rzeczenie się dziedziczenia obejmuje również dzieci i wnuki przyszłego spadkobiercy, chyba że umówiono się inaczej.

2. Odrzucenie spadku

W terminie 6 miesięcy od dowiedzenia się o śmierci spadkodawcy, można złożyć oświadczenie o odrzucenie spadku, wtedy nie dziedziczymy dóbr, długów ani nie jesteśmy uprawnionymi do zachowku.

Przykład: W dniu 1 stycznia 2018 r. zmarł Jan, który pozostawił dwoje dzieci, żonę i mamę. Żona i dzieci miały 6 miesięcy od daty śmierci Jana na odrzucenie spadku, co uczyniły w terminie. Jan nie utrzymywał kontaktu z mamą, która dowiedziała się o jego śmierci w styczniu 2019 r. i od tej daty jego mama ma termin 6 miesięcy na odrzucenie spadku.

3. Wydziedziczenie

Pominięcie w testamencie, jak już wspomnieliśmy, nie powoduje całkowitego wydziedziczenia, gdyż dla określonych osób pozostaje możliwość uzyskania zachowku. Aby pozbawić kogoś możliwości dziedziczenia i uprawnienia do zachowku konieczny jest odpowiedni zapis w testamencie, ale tylko gdy istnieją ku temu powody. Należy konkretnie opisać zachowanie osoby, która ma zostać wydziedziczona. Nie wystarczy zatem użycie poniższych sformułowań, muszą to być sytuacje faktycznie zaistniałe w życiu. Wydziedziczenie może nastąpić, jeśli uprawniony do zachowku:

- postępuje uporczywie (długotrwale lub często) w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego wbrew woli spadkodawcy, np. popadł w alkoholizm, wszczywał awantury;
- dopuścił się względem spadkodawcy umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności, np. pozbawił go życia, ciężko zniewazył;
- uporczywie nie dopełnia obowiązków rodzinnych - zerwał kontakty, nie dopełniał obowiązku opieki w chorobie względem spadkodawcy.

Należy jednak pamiętać, że wydziedziczenie dotyczy tylko osoby przez nas wymienionej. Dla przykładu jeśli wydziedziczymy z ważnych powodów córkę, jej dzieci będą mogły ubiegać się o zachówek. Pomimo ważnych powodów, spadkodawca może nie pozbawiać możliwości uzyskania zachowku daną osobę, jeśli jeszcze za życia przebaczy jej zachowanie.